TROLDSPEJLET

Nr. 44 – april 2022

20. marts 2022

Fejringen af Karin Michaëlis' 150-års dag står i centrum i dette nummer, men I kan også læse
- Hvor den unge Karin boede i København
- Konstantinopel (fortsat rejseberetning)
- Smuler (Hannah Höch maleri og brev til Asta Nielsen)

God fornøjelse og et godt forår! Mange hilsner fra Karin Michaëlis selskabet/v. Kirsten Klitgård

Bemærk: *Bjarnhof-interviewet* 20.4.1947 og udsendelsen *Karin Michaëlis 150 Jahre* 6.2.2022 i østrigsk radio er nu tilgængelige på karinmichaelis.dk under *Multimedie*.

FEJRINGEN AF KARIN MICHAËLIS' 150 ÅRS FØDSELSDAG i 2022

Både i **København** og i **Randers** blev Karin Michaëlis fejret i anledning af sin 150-års fødselsdag
20. marts 2022

I ugen op til selve dagen var der arrangeret to *filmforevisninger* i **København**.

Den **14.3**. blev den danske stumfilm ***Den farlige Alder*** (eller *En Moders Skændsel*) vist på *Nørrebro bibliotek*, med indledning af ***Johan Rosdahl***. Den blev produceret af Nordisk Film i 1911 og instrueret af August Blom. Denne film kan man nu se hjemme hos sig selv på *Filmdatabasen* fra Det danske filminstitut. https://www.stumfilm.dk/stumfilm/streaming/film/den-farlige-alder.
I den ledsagende tekst påstår filminstituttet, at Karin Michaëlis har skrevet manuskriptet.
Har man læst romanen, kan man se, at filmens handling og persongalleri ikke har det mindste med romanen at gøre. Det eneste fælles er ønsket om at vise en midaldrende kvindes 'farlige' seksualitet.
Som man kan forvisse sig om i Troldspejlet nr. 41 fra okt. 2021, kom det tværtimod som en overraskelse for Karin Michaëlis, at der i 1911 blev indspillet en tysk film, som samme år blev kopieret af Nordisk film, og at disse film hævdedes at være filmatiseringer af hendes bog.

Den **15.3**. kunne man i *Cinemateket i Det danske filminstitut* se den tyske stumfilm **"Das gefährliche Alter"** af Eugen Illés fra 1927 med Asta Nielsen i hovedrollen. Den er en selvstændig tolkning af romanen, som filmen trods store forskelle har en del berøringspunkter med.
Manuskriptet er skrevet af den rutinerede drejebogsforfatter Bobby E. Lüthge.

Efter Cinematekets velkomst talte Dunja Gry Jensen

Salen blev stadig mere fyldt

I Cinemateket var det manuskriptforfatter ***Dunja Gry Jensen***, der gav en indledning om Karin Michaëlis og den aktuelle film, som man derefter kunne nyde til tonerne af fint afstemt **klavermusik**, som genskabte atmosfæren fra stumfilmens dage.

Magasinet TROLDSPEJLET har flere gange beskæftiget sig med "Den farlige alder":

> Nr. 10 bringer Karin Michaëlis' eget forord fra 1923 til 2. udgave af bestselleren.
> I Troldspejlet nr. 18 publiceres Karen Klitgaard Povlsens artikel "Da kvinden blev farlig".
> I nr. 24 findes Frede Skaarups programhefte til Illés' "Farlige alder"-film.
> I nr. 41, med opfølgning i nr. 43, skriver Kirsten Klitgård om Karin Michaëlis' syn på fænomenet film.

Den meget velbesøgte filmforevisning foregik i tilknytning til **ASTA bar**, hvor Karin Michaëlis selskabet bød på et glas vin og de besøgende desuden kunne se og købe en række af de nyudgivne bøger af og om Karin Michaëlis.
Forlaget Alhambra fremviste sine smukke genudgivelser af romanen **KVINDEHJERTER,** skrevet af Karin Michaëlis og Betty Nansen (udkommet første gang 1910), med et nyskrevet forord af forfatteren ***Kristina Stoltz***, og **DEN FARLIGE ALDER** (også fra 1910) med et nyt forord af forfatteren ***Sanne Søndergaard***. Begge forord er interessante tolkninger set med nutidige øjne.

Hans Henrik Schwab og *Ida Winkler* fra **Alhambra** med de to nyudgivne romaner, hvis forord sætter kvindeproblematik fra 1910 ind i en nutidig sammenhæng.

Den pensionerede bibliotekar ***Helge Scheuer Nielsen*** deltog med en række af sine udgivelser fra serien ***Kvinder skriver***. Heri har han meget fortjenstfuldt udgivet tidlige tekster af Karin Michaëlis og andre ældre kvindelige forfattere og bragt biografiske oplysninger og sine personlige reaktioner på deres bøger (se **titlerne** på disse bøger, alle i gult omslag, på hjemmesiden under **Læseforslag**). Han har også formidlet *Herman Bangs* synspunkter på en række kvindelige forfattere i dr. phil. *John Chr. Jørgensens* fintmærkende fremstilling (**Landet vi ikke kender**).

Jette Walther Birk og Helge Scheuer Nielsen med bl.a. ”Barnet”, ”Ghettoens blomst” og ”Mine aftener i Paradis med stærke kvinder”.

Margit Andersen taler med Ann-Claire Olsen fra forlaget *Klara W*, udgiver af ”Mirakel spektakel” af Karin Michaëlis’ veninde Maria Lazar.

Det nyeste skud på stammen af bøger om Karin Michaëlis udkom lige til fødselsdagsfejringen.

Det er **Karin Michaëlis, Forfatter og aktivist** skrevet af *Karen Klitgaard Povlsen* og *Johan Rosdahl.*

Iflg. forordet er det hensigten af efterprøve forfatterens værker for at se, hvad de betød for samtiden og hvad de har at sige os i nutiden. Karen Klitgaard Povlsen og Johan Rosdahl vil kun i mindre grad beskæftige sig med det biografiske stof. Her henviser de til de relevante bøger af Beverley Driver Eddy, Merete von Eyben og Birgit S. Nielsen.

Meget passende til de 150 år er bogen på 150 sider.

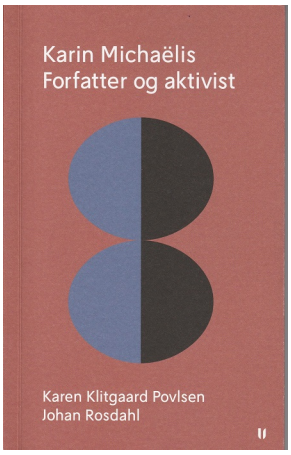

Fødselsdagen, d. 20. marts 2022, blev fejret kl. 10-16 i Randers kulturhus.

Kl. 10 blev tilhørerne budt velkommen af **Paul Opstrup** på *Karin Michaëlis selskabets* vegne og af Randers' borgmester **Torben Hansen**.

Som nok ret usædvanligt for en borgmester kender ***Torben Hansen*** Karin Michaëlis godt, ikke mindst fordi Keld Sørensen for nogle år siden gjorde ham bekendt med byens berømte datter. Ud fra sin egen læsning talte Torben Hansen om Karins fantasi og følsomhed, om hendes omsorg for dyr og fanger, for gamle i Wien og for flygtninge fra nazismen.
Han citerede Karins ord om, at hun var skæbnen taknemlig for at være født i en provinsby, hvor et barn kender baggårdene og ser mangt og meget. Han sluttede: *Tak for bøger, tak for generøsitet og medmenneskelighed – Til lykke!*

Paul Opstrup bød velkommen og glædede sig over det store fremmøde og over, at det er lykkedes at hale Karin Michaëlis ud af glemmebogen. Karin Michaëlis selskabet har siden sin oprettelse 2006 i København udrettet og opnået meget, således at Karin nu f. eks. både har et torv og en buste i Randets. Der er udkommet mange bøger af og om Karin Michaëlis, og i Wien og også i Italien er hun stadig kendt. I det italienske blad ELLE blev hun i 2017 i en serie om store kvinder kaldt for *"en slags Amnesty International, før det blev opfundet"*.

FOREDRAGENE

Den første foredragsholder var **Inger Nygaard Kaad**, kulturkoordinator på Randers Bibliotek. Hun fortalte om ***Kvindebilleder*** *i Karin Michaëlis' værk og liv.*
Hendes eget bekendtskab med Karin Michaëlis skyldtes, at Keld Sørensen havde inddraget hende i styregruppen for *Ordets Dag i Randers*, hvor der er blevet uddelt en *Karin Michaëlis pris* siden 2009. Ansporet af Keld var hun blevet en ivrig Michaëlis-læser, og hun har nu holdt en lang række *foredrag* om hende rundt omkring.

Inger Nygaard Kaad

Hun fortalte, hvordan Karin Michaëlis var opfostret med et ekstremt snævert kvindebillede, og hvordan hun havde lidt af følelsen af ikke at se godt nok ud, ikke mindst på grund af sin skeløjethed, der ved en operation blev til, at højre øje skelede udad. Komplekserne blev næret af moderens ord: "Jeg holder nu så meget af smukke mennesker", ungdommens forgæves anstrengelser for at blive en rigtig 'dame' og ægtemanden Sophus' udprægede skønhedssans, som hun så som grunden for deres skilsmisse.
I sine første bøger skildrede Karin Michaëlis kuede kvinder som den selvudslettende *Lillemor*, og ægteskabsproblemer var temaet i de fleste af hendes bøger for voksne og mange af hendes foredrag. Hun ønskede at gøre op med kvinders økonomiske afhængighed, den overdrevne vægt på udseendet og ydmygelsen ved at blive kasseret, og hun ramte med sin genistreg *Den farlige alder* en nerve i tiden, hvad der vakte enorm opsigt og diskussion om kvindens sande væsen. I *Syv søstre sad* viste hun hen til forskellige livsmuligheder. Et friskt modstykke, snarere et drømmebillede, viste hun i Bibi-figuren, der nærmest kunne rejse ud og gøre, hvad der passede hende.
Selv var Karin Michaëlis langt mere aktiv end sine kvindelige romanfigurer, kom til at tjene mere end sin mand og støttede ham og mange andre økonomisk. Hun var ikke blevet mandehader og sagde, at forelskelser gør livet interessant, og hun beholdt sin humoristiske sans, som Inger bl.a. illustrerede ved at citere Karin Michaëlis' udtalelse i radiointerviewet med Karl Bjarnhof fra 1947, hvor hun ønskede sig en rig gammel mand, som hun kunne slå ihjel for at få nogle penge. (https://karinmichaelis.dk/om-os/#Ressourcer).

Et ungt indslag

Inger Kaad har holdt flere foredrag om Karin Michaëlis for unge mennesker, med aktiverende virkning. En gruppe af 15-25-årige, som går på **talentskolen KunstLab** oprettet af *Randers kunstmuseum*, fremviste nogle af deres arbejder.

> JENS præsenterede et digt, han har skrevet:
> *Karin Michaëlis berømt død glemt*
> Blandt indtrykkene fra digtet var, at han ikke havde ondt af Karin Michaëlis – "men af os andre – hvad er vi gået glip af så længe – jeg skal leve nu!"

Inde i biblioteket kunne man se andet, som de unge havde lavet.

En opstadset kvinde med korset kontrasteres med en figur af farvede glasskår.

Elisabeth Paludan-Müller var en af tilhørerne i ukrainske farver.

Karen Klitgaard Povlsen og Johan Rosdahl, som på selve fødselsdagen den 20.3. havde en kronik i *Politiken* om Karin Michaëlis. Titlen var: *Hun var Amnesty International, før det fandtes.*

Et andet resultat af Inger Kaads foredragsvirksomhed for unge er en **podcast** om Karin Michaëlis, produceret af en 2. g på Paderup gymnasium, som vil blive præsenteret på *Ordets dag* d. 5. november i Underværket, Randers.
Et tredje foretagende, som Inger har været dybt involveret i, er *Hemmeligheden om Randers*, et såkaldt ***Usynligt teater***, en app på dansk, tysk eller engelsk, hvor man fra d. 18. juni med Bodil Jørgensen som følgesvend på en byvandring lærer byens 3 store forfattere at kende.

Lise Busk-Jensen, som med *Romantikkens forfatterinder* blev dr. phil. i 2009, er netop i færd med at skrive om ***danske kvindelige forfatteres selvbiografiske værker***.
Hertil kan regnes Karin Michaëlis' amerikanske erindringsbog *Little Troll* fra 1946 og især de første bind af romanserien *Træet på godt og ondt,* som blev anvendt med de rigtige navne i det senere udgivne erindringsværk *Vidunderlige verden.*

Lise Busk-Jensen

Selv om Karin Michaëlis kom fra provinsen, kom hun via sit ægteskab med Sophus Michaëlis, der dengang var en fremtrædende forfatter og formand for forfatterforeningen, hurtigt ind i det litterære miljø i København. Skilsmissen fra ham udgjorde en vigtig del af baggrunden for *Den farlige Alder*.

Hun blev berømt i udlandet, og det kan være svært at skaffe sig overblik over hendes store produktion, for hun skrev meget, fordi hun levede af det, både bøger og journalistik. Hun skrev med stor følelsesintensitet, og i skriveprocessen følte hun en stærk sammenhæng mellen hjerne-fingre-pen-blæk, når inspirationen flød som bedst.

Formen for sine bøger fandt hun i de romaner hun læste, allerede fra barndommen, de føljetoner moderen læste, bøgerne i faderens klub Harmonien, og hun blev påvirket både af den engelske forfatter *Bulwer-Lyttons* melodramatiske stil ("Det var en mørk og stormfuld nat") og af Balzacs skildringer af fine mennesker, der bor i fornemme palæer og har hvide hænder.
Forbilleder var også Herman Bang, Charlotte Brontës *Jane Eyre* og især Guy de Maupassants noveller.

Muligvis har det påvirket hendes valg af titlen *Træet på godt og ondt*, at den svenske kulturpersonlighed *Ellen Key* havde valgt denne overskrift til et kapitel i sin bog *Livslinjer*. Karin Michaëlis delte Ellen Keys interesse for fred, børn og kvindeemancipation. At opdragelse skal forbindes med glæde, så barnet får mod til at vise, hvad det har i sig, var en hjertesag for begge.
Et andet sprogmæssigt sammenfald med en titel af Karin Michaëlis (*Pigen med glasskårene*) kan findes i *Johannes Jørgensens* brug i 1893 af et mangefarvet glasskår som symbol for livet.

Ellen Keys tanker om, at kvinder skal udvikle sig indefra, kan genfindes i den udvikling, som Gunhild i *Træet på godt og ondt* gennemgår. Efter sine prøvelser i ungdommen (voldtægt og et undertrykkende ægteskab) beslutter hun at blive forfatter og finder tilbage til sit paradis i bedstemors have og barndommen, som giver hende et righoldigt stof at skrive udfra, så hun kan bearbejde den sum af erindringer og erfaringer, hun har høstet.

Af de typiske former for kvindelige dannelsesromaner, ægteskabsroman, guvernanteroman og emancipationsroman brugte Karin Michaëlis alle tre. Andre kvindelige danske forfattere, som skrev dannelsesromaner i 1920'erne, var Thit Jensen, Agnes Henningsen og Gyrithe Lembke.

Vi venter med spænding på den bog, der vil komme ud af Lise Busk-Jensens projekt.

Anna Wegener, som er ansat på Firenzes universitetet, udgav i 2021 *Karin Michaëlis' Bibi books*, en delvis nyskrevet version af hendes PhD-afhandling fra 2015, da meget nyt arkivmateriale er kommet til. Hendes tema på 150-årsdagen var **Karin Michaëlis som international journalist og rejsende intellektuel.**

Anna Wegener

Anna Wegener fremdrog en udtalelse af Inger Christine Nordentoft i hendes bibliografi 1976 over Karin Michaëlis' værker, at forfatterskabet ikke kun bør ses fra en national synsvinkel.
Anna Wegener brugte udtrykket en *Grenzgänger*, fordi Karin Michaëlis ligesom f.eks. Jens Baggensen var en person, der ofte var var i udlandet og dér fungerede som en slags ambassadør for sit eget land, og samtidig gav hjemlige læsere forståelse for udenlandske forhold og personligheder.
Karin Michaëlis er den danske forfatter, der mest indgående har beskæftiget sig med Østrig-Ungarn, og her kunne hun med sandhed sige: "Jeg er ikke en fremmed, ikke en turist". Med sine udstrakte rejser rundt i Europa incl. Sovjetunionen og lange ophold i Wien, London og USA må hun regnes for en af Danmarks mest rejsende forfattere. Og som sådan var hun en brobygger.
Undervejs fik hun nye gode venner og fandt nyt stof at skrive om.

For den østrigske avis *Die Zeit* skrev hun en mængde interviews, hun var i lang tid tilknyttet *Neue Freie Presse* i Wien, i *Politiken* skrev hun over 140 kronikker, og hun skrev en mængde i middagsbladet *København*, hvis forretningsfører Harald (Hald) Witzansky var gift med hendes barndomsveninde Agnes.

Hun skrev ofte indignerede debatindlæg om mennesker i nød, f.eks. handlede hendes kronikker i *København* i 1899 fra Italien ikke om de historiske ruiner, men om strandede mennesker eller børn, fattige, syge og svage. Men hun skrev også begejstret om reformpædagogen Eugenie Schwarzwald i Wien eller andre emner.
Hendes artikler fra rejser i Østrig-Ungarn under Første verdenskrig, *Krigens ofre*, udkom i 1916 og blev genudgivet på dansk 2017. De er lige nu sørgeligt aktuelle, men forhåbentlig er der en vis sandhed i Karin Michaëlis' udtalelse: "Krigen bringer det værste men også det bedste op i mennesker". Hun så lys i mørket i lejre for flygtninge og genoptræningssteder for invalider.

Hendes første internationale gennembrud som forfatter kom 1902 med *Barnet* og *Lillemor*, men først efter det andet i 1910, med *Den farlige alder*, som fik uvurderlig betydning for kvinder og læger, begyndte hendes *foredragsrejser*, hvor hun efterhånden fik øvelse i at *tale frit på tysk*.
På en stor Europa-turné i 1927 talte hun f.eks. om "Kærlighed, ægteskab og skilsmisse", "Kvindesagen i Norden" og "Vivisektionens forbrydelser". I det sidstnævnte foredrag opfordrede hun indtrængende tilhørerne til at stille op som forsøgspersoner i stedet for at påføre dyr lidelse. Hun talte også på store internationale *kongresser* om europæisk samarbejde, fred og forsvar for kultur.

Bibi-bøgerne blev bedre på tysk (og de fleste oversættelser blev foretaget fra tysk) end på dansk, fordi forlæggeren Herbert Stuffer i Berlin foreslog ændringer, som gjorde dem mere egnede for børn. I selskab med *Hedvig Collins* kongeniale tegninger tog de små læsere glade af sted til en række lande, for Bibi var ligesom Karin Michaëlis en rastløs og nysgerrig rejsende.

Læs mere i Annas artikel: *Karin Michaëlis i Politikens spalter* (i *Jagten på det gode menneske*).
Til efteråret udkommer i Wien en bog med en række artikler af Karin Michaëlis om byen og dens mennesker, udvalgt og kommenteret af Anna Wegener. Vi glæder os meget til at læse den.

Forfatteren **Sine Bang Nielsen** har skrevet bogen *Den grønne ø, Karin Michaëlis' asyl,* og ved sit foredrag d. 20.3. talte hun om **Karin Michaëlis' gæstfrihed og medfølelse.**

Sine Bang Nielsen

Sine citerede fra sin bog Karin Michaëlis' ord om de tre små *gæstehuse,* hun havde i sin have på Thurø, hvor mange udenlandske flygtninge kom til at bo i 1930'erne. Et af dem var endda udsmykket af malerne Niels Hansen og Kirsten Kjær.
I alle kunne man sove, arbejde og lave te og kaffe.

Fra Karin allerede i barndommen havde grædt, hvis hun så dyr eller børn blive mishandlede, havde hun, der ligesom den franske filosof Simone Weil ligefrem følte fysisk smerte af medfølelse, gjort, hvad hun kunne, for at hjælpe dyr og mennesker i nød. Bare ved tanken om, at nogen var fængslet, følte hun straks ansvar for dem og ønskede at hjælpe.

Hun var, med tegneren Marie Hjulers ord, *grænseløst gæstfri*. Gæstehusene var fyldte, da hun i september 1933 i studentersamfundet i København talte åbent mod Hitler på trods af risikoen: "Tale gør jeg, om det skal koste mig anseelse og mulighed for at sælge bøger". Hun blev skældt ud for at være sentimental, men for hende var det vigtigst at være med andre i deres smerte uden at dømme. Ved en forfatterkongres i Paris i juni 1935 talte hun for solidaritet mellem forfattere, og ved den følgende i 1937, hvor emnet var den spanske borgerkrig, opfordrede hun i sin flammende tale alle til at tage stilling og kæmpe mod uretten med hver deres midler. Hendes var ordet, den henkogte mad og et tilflugtssted (se *Hjertets kalejdoskop* s. 311).

Den afsluttende *paneldebat*

Hanne Lorentzen og de andre tilhørere lyttede opmærksomt

Det havde været en lang dag, fire foredrag, frokost og kaffepause. Trætheden nærmede sig.

Men i den sidste time, kl. 15-16, blev tilhørerne rigtignok holdt i ånde af en yderst spændende samtale mellem de fire foredragsholdere og *Karen Klitgaard Povlsen*, som var sprunget ind i stedet for den sygemeldte Kristina Stoltz.

Ordstyrer var *Johan Rosdahl*, og han stillede deltagerne en række spørgsmål. Heldigvis var de ikke altid enige om svarene. Han blandede sig også lidt ind imellem.

Her er spørgsmålene
- *Hvordan opdagede I Karin Michaëlis?*
- *Hvilken bog er bedst?*
- *Hvorfor blev hun glemt?*
- *Hvad irriterer jer mest ved Karin Michaëlis?*
- *Hvad skal vi gøre, for at hun ikke bliver glemt igen?*

Tidligst kom *Karen* i forbindelse med Karin Michaëlis. Der var ikke mange penge i hjemmet, og der var kun få bøger, 6 voksenbøger og 3 børnebøger på reolen. En af dem var *Bibi paa Ferie*, som Karens mor havde fået af sin rige moster Selma fra USA og havde indbundet fint. Men den måtte Karen ikke røre. Det ændrede sig først, da en faster ankom som børnepasser og tog bogen frem, og så læste de den, og den kunne Karen godt lide.
Anna så første gang *Bibi*, da hun som bosat i Italien ville se på børnebøger i en boghandel i San Gimignano. Dér lå en stabel med titlen *Bibi, Una bambina del Nord*, med en gul label på: *La Pippi Calzelunghe della Danimarca* (Danmarks Pippi Langstrømpe).
Sine hørte som bartender i Literaturhaus om Karin Michaëlis gennem Paul Opstrup og kom med på en udflugt til Thurø, så kirken og graven og blev fascineret af Karin som et menneske, der både var skabende og aktivist.
Inger blev som nævnt ovenfor først opmærksom på Karin Michaëlis, da Keld Sørensen inviterede hende med i styringsgruppen for *Ordets dag* og stak hende en bunke bøger, og *Lise* kendte nok navnet, men havde ikke læst nogen af bøgerne, før hun for ca. 10 år siden skulle begynde at skrive om dansk kvindelitteratur 1900-1930.

Ved spørgsmålet ang. de bedste bøger var meningerne delte. *Inger* havde været grebet af *Lillemor* og havde haft gode erfaringer med den i læsekredse, og i en 2. g på Paderup gymnasium havde skilsmisseproblematikken i *Barnet* talt til dem (”Gid jeg kunne være hos far den ene dag og hos mor den næste, de er søde hver for sig”). *Johan* tilføjede, at Herman Bang i sin anmeldelse af bogen havde skrevet ”Børn ser meget”. *Lise* havde særligt interesseret sig for *Træet på godt og ondt* i sin undersøgelse af, hvordan man skaber en kvindelig identitet.
Hjertets vagabond stod højt på listen hos både *Karen* og *Johan* på grund af det modernistiske sprog, som Karen fandt nærmest crazy og Johan vildt rablende, og også *Anna* satte pris på den og nævnede, at Tom Kristensen på grund af fortællemåden havde kaldt den ”en dansk James Joyce”. Men hun syntes også godt om *Bibi*-bøgerne og *Krigens ofre* og *Vidunderlige verden* og nævnede også børnebogen *Lotte Ligeglad* som en mulighed. Derimod forekom de tidlige romaner *Barnet* og *Lillemor* hende overdrevent patetiske, og også *Den farlige alder*.
For *Sine* var favoritterne skiftet med alderen, fra *Den grønne ø*, da hun var yngre, til *Den farlige alder* og *Syv søstre sad.* Den sidste havde hun ikke kunnet lægge fra sig.

Der blev nævnt flere mulige grunde til, at Karin Michaëlis havde været glemt eller udgrænset i mange år. Det kunne eventuelt være, fordi hun var *kvinde*, foreslog *Inger*, og man var vant til, at forlæggere, forfattere og hovedpersoner var mænd. Måske var der efter 2. verdenskrig mindre interesse for at udforske kvindeproblematik, mente *Sine*.
At Karin Michaëlis blev sablet ned af *Ulla Albeck* i 1. udgave af Danske digtere (1951), kan ifølge *Lise* have medvirket. *Johan* kunne indskyde, at Karin Michaëlis i den sidste udgave havde fået hele 12 sider.
Den udenlandske berømmelse (*Lise*) og det internationale (*Anna*) kan også have virket negativt på bedømmelsen i Danmark.
Karen fremkastede tanken, at hendes udstrakte virke som journalist og hendes eksperimenteren med genrer (ugebladslitteratur og krimi – som *Ghettoens blomst*) kan have fået folk til at mene, at hun

ikke var en *rigtig* forfatter, ligesom hendes egen tale om, at hun bare skrev løs og det, at hun fremstillede sig selv som mere barnlig, end hun var.

Der var almindelig enighed om, at det godt kunne være irriterende, at Karin Michaëlis havde en tendens til at beskrive sig selv som mindre, dummere og grimmere, end hun var, kort sagt nedgøre sig selv. Som *Anna* sagde, var det bare en attitude, i virkeligheden havde hun 'en buldrende selvtillid'.
Man kunne også have ønsket, at hun havde skrevet færre bøger. Nogle bøger blev af dårlig kvalitet og blev for patetiske. Hun lyttede ganske vist til kritik fra forlæggeren Stuffer og oversætteren Mathilde Mann og foretog ændringer, men det havde været bedre, hvis hun havde udvist større selvkritik, eller hvis hendes redaktører havde opfordret hende til at skrive klarere, (fulgt af *Ingers* besnærende argument: "når man ved, du skriver så godt"). Og så fandt *Karen* hendes ødselhed overdreven.

Lige nu er Karin Michaëlis ikke glemt, hvad der f.eks. bevidnes af de mange bøger, der er kommet, også videnskabelige, betonede *Anna*, og – som *Lise* påpegede - interessen øges, idet hun trækkes frem, ligesom Bach var glemt, indtil Mendelssohn trak ham frem. Det ville være godt. hvis hun kom ind i den litterære kanon og blev repræsenteret i antologier for gymnasiet.
Ingers oplevelse var, at hun passer rigtigt godt ind i vores egen tid, og at unge gerne vil læse om kvinder, der vil noget og kan noget, og *Karen* mente, at Karin Michaëlis nu er mere relevant end for 20 år siden og citerede hende for en udtalelse om, at hun syntes om begge køn, også det tredje.
Anna indvendte, at Karin Michaëlis havde afslået at oversætte Radclyffe Halls bog *"The Well of Loneliness"* af frygt for at blive sat i forbindelse med dens tema, lesbisk kærlighed, hvorimod *Karen* kunne pege på hendes gode forhold til nogle mandlige homoseksuelle forfattere.
For *Sine* gav det mening at pege på hende som forbillede, fordi hun var politisk aktiv. For flere trak hendes evne til at få venner og hendes store hjælpsomhed i samme retning, og dér var hun endda så heldig at modtage støtte af adskillige i de magre år i eksilet.
Fra salen nævntes det nyttige i, at forfatteren *Gry Jexen* gennem sine foredrag og på instagram, podcast og i sin bog *Kvinde kend din historie* giver et enkelt og letforståeligt bidrag til at vække interessen for Karin Michaëlis og holde den ved live.

Facit
Det blev, som *Paul Opstrup* bemærkede, *en forrygende dag*, hvor fødselsdagsbarnet blev præsenteret fra mange forskellige sider. Det var en glæde at høre så mange kvalificerede personer udtale sig og at få et meget nuanceret billede af Karin Michaëlis, hvad der understreger sandheden i *Helge Scheuer Nielsens* ord om *"forfatterskabets unoder: det går for hurtigt, hun er ukritisk over for egne indfald. Men ligesom man kan holde af venner, selv om de har fejl – og man er nødt til at acceptere sig selv med de (få) fejl, man har, således må man også tage Karin Michaëlis."* (fra Efterskrift i Ghettoens blomst, s. 207).

Alle de engagerede medvirkende holder af Karin Michaëlis på hver sin måde, og lad os slutte med, hvad borgmester **Torben Hansen** samme aften skrev på sin ***facebook***-side:
Karen Michaëlis 150 år i dag. En Randersborger med stor kulturel betydning, en forkæmper for kvindesagen, en fremsynet forfatter – en spændende livshistorie. Spændende bøger – spændende kronikker. Stor dag på biblioteket – flotte foredrag. Interessant og givende. Stor tak til Karin Michaëlis selskabet.
I dag er det vores tur til at sige tak til Karin Michaëlis. Tak for bøgerne, for modet til at stå op over for krigens onde kræfter, for generøsiteten og medmenneskeligheden. Hjertelig tillykke med de 150 år. Det gode hjerte skal aldrig gå af mode.

Henrik Loft Nielsen:

Den unge Karin i København

Karin Michaëlis' færden i ungdomsårene mellem konfirmationen i 1887 og forlovelsen i 1893 er det ikke nemt at få styr på. Vi har stort set ikke andre kilder til den periode af hendes liv end de af hendes fortællinger der almindeligvis betegnes som selvbiografiske. En af dem hedder *Lille Løgnerske* – det er 2. bind af serien *Træet på godt og ondt*, der udkom i 1925. Alene titlen turde være vidnesbyrd om dette værks tvivlsomme sandhedsværdi i biografisk henseende.

Beverley Driver Eddy (herefter BDE), der udgav en biografi om Karin Michaëlis (oversat til dansk med titlen *Hjertets kalejdoskop* af Kirsten Klitgård i 2013), var udmærket klar over dette, men hun benytter alligevel stoffet fra de såkaldte selvbiografier med en begrundelse som hun i indledningen til *Hjertets Kalejdoskop* udtrykker således: "Karin var selv den første til at bemærke, at alle hendes bøger genspejlede hendes eget væsen, og her har jeg taget hende på ordet." Genspejlede? – ja, men i et troldspejl må man tilføje.

Vi skal hen til maj 1893, da Karin meldte flytning til København, før de uafhængige kilder til hendes færden begynder at flyde. Det hænger sammen med at Københavns befolkning sidst i 1800-tallet var kommet under kraftigere opsyn fra politiets side. Alle flytninger skulle meldes til Københavns politi. Dengang var det især tjenestefolkenes flytninger man ønskede at kontrollere, da det formodenligt var i disse kredse der kunne antræffes oprørske elementer – f.eks. socialister og anarkister – som det var værd at holde øje med fra myndighedernes side. Oplysningerne blev nedfældet i *Københavns politis registerblade* (PR), som er arkiveret fra ca. 1890 frem til året 1923, der var det år da registreringen overgik til kommunens folkeregister. En anden form for registrering var *Københavns politis mandtaller* (PM), der blev ført hvert halve år (1. maj og 1. november) for hver hustands medlemmer, tyende og logerende i kolonner for sig. Hertil kommer de egentlige *folketællinger*, der var landsdækkende og i reglen blev udført hvert 10. år. For Københavns vedkommende har endvidere det private foretagende *Kraks vejviser* betydning. Alle disse kilder er gjort tilgængelige på internettet.

Den unge Karin, alias Kathrine Marie Bech Brøndum, ville være pianist og ernære sig som klaverlærerinde i Randers. Ifølge skildringen i *Lille Løgnerske* var det i forbindelse med en koncert som komponisten Victor Bendix skulle have givet i Randers i 1892 eller 1893, at Karin blev inspireret til at få klavertimer hos ham i København og på den måde videreuddanne sig. Det er rigtigt at Victor Bendix har givet koncerter i i Randers (i musikforeningen "Brage"), men ikke i de nævnte år. Det fremgår af programoversigterne i Kirsten Klitgård og Børge Mørk: *Brage 1852-2002* (2002). Uanset hvad, Victor Bendix var en meget brugt klaverlærer for viderekomne pianister, og det var naturligt at henvende sig til ham for at få undervisning.

I folketællingslisten for København 1901 anfører Karin at hun tilflyttede kommunen i 1892. Det må betyde at hun allerede sidst i 1892 må have påbegyndt det tremåneders ophold hos en fjern slægtning i *St. Kongensgade* som BDE omtaler (s. 42).

Hendes officielle flytning til hovedstaden kan dokumenteres til 1. maj 1893, hvor hun tilmeldte sig adressen ***Læderstræde 13, 2. sal*** (billedet) hos den 34-årige pensionatsværtinde frk. Christine Lassen. Karin betegnede sig da *musiklærerinde*.

Allerede 14 dage efter indflytningen blev Karin inviteret til et selskab hos komponisten August Enna, hvor hun traf Sophus Michaëlis første gang. Den 1. november 1893 flyttede frk. Lassen pensionatet til ***Niels Juels Gade 4, 1. sal***, og Karin fulgte med, nu som *pianistinde* (i PR), eller mere beskedent udtrykt: "*uddannes til pianistinde*" (i PM).

Den 1. maj 1894 flyttede Karin (iflg. PM) til et større pensionat i ***Kronprinsessegade 50, 3. sal*** (billedet) hos den 64-årige værtinde frk. Johanne Marie Holst. Karin er registreret boende i dette pensionat 1.11.1894 og 1.5.1895. Mandtallerne opgiver hendes stilling til *musiker* (1.5.) henholdsvis *musiklærerinde* (1.11.). Det var i oktober 1894 hun iflg. BDE blev forlovet med Sophus Michaëlis. Hendes søster Harriet flyttede til samme pensionat 1.11.1894 som stud. pharm., men fraflyttede København 1.5.1895.

Kronprinsessegade 50 er det blå hus med den sorte port. Fra sit værelse på 3. sal kunne den nyforlovede Karin skue ud over Kongens Have.

Forøvrigt boede broderen Hans Bech Brøndum også i København et års tid. Han tilflyttede Ole Suhrsgade 7, 1. sal den 1.maj 1892, flyttede til Wiedeweltsgade 39, 1. sal den 1. november 1892 og fraflyttede byen 1. maj 1893 – samme dag som Karin flyttede til byen.

Karin blev gift med Sophus Michaëlis i Sct. Mortens kirke i Randers tirsdag 29. oktober 1895. Brudens far var hendes forlover, og brudgommens forlover var August Enna.

De nygifte flyttede 1. november 1895 ind i en lejlighed på 3. sal til venstre i ***Nørre Søgade 41*** i København (billedet). Som husbestyrerinde ansatte de den 20-årige Valborg Eline Jørgensen, en datter af vinhandler Rafn Jørgensen i Hovmeden i Randers. At det var Karin der egenhændigt måtte kokkerere og lave mad til sin tålmodige mand (BDE s. 56) kan altså tilbagevises som en skrøne. – Huset er en statelig hjørneejendom til Turesensgade tæt ved Søpavillonen. Det er opført 1882. Lejlighederne på 4. sal (tv og th) er på henholdsvis 3 værelser (80 m^2) og 4 værelser (133 m^2). På 3. sal samme fordeling. Fra 4. sal, der ligger lige under tagskægget, må der være en smuk udsigt over Peblingesøen. – Karin og Sophus M. boede i huset i 13 år, først seks år på 3. sal, derefter syv år på 4.

Husbestyrerinde frk. Jørgensen blev efter et halvt år erstattet af en 24-årig husjomfru, frk. Dagmar Clara Betty Hansen, som tjente dem i et år, derefter havde de i en årrække ingen hushjælp boende, hvilket ikke udelukker at de har haft en hjemmeboende husalf, måske en såkaldt formiddagspige.

Karins søster, stud. mag. Harriet Bech Brøndum flyttede ind hos dem 1.11.1898, men pr. 1.5.1899 stod lejligheden tom, alle var bortrejst. Karin og Sophus var på deres store Italiensrejse. Den 1.11.1899 og 1.5.1900 er de igen registrerede i Nørre Søgade og Harriet befinder sig atter i husstanden.

Karin debuterede i bogform i 1898 med novellesamlingen *Højt Spil*, men det var først fra 1.11.1901 hun stod i PM som *forfatterinde*. I Kraks vejviser står hun fra og med 1903 på sin egen selvstændige linie under sin mand, som forfatterinde.

Fra og med 1.11.1898 – det år hun debuterede – skifter hun sit fornavn Kathrine ud med Karin og dropper Marie fuldstændig. – Vejviseren 1908 viser at Karin nu har fået telefon – se fotografiet i BDE s. 108.

Den 1. november 1904 ansatte Karin den 24-årige Julie Johanne Petersen som tjenestepige for et halvt år. Hun var datter af en møllersvend i Assens, og da hun som femårig mistede sin mor, kom hun i pleje hos en farbror og tante i Odense. Efter et år blev Julie forfremmet til husbestyrerinde og tjente hos Michaëlis indtil 1. maj 1908. Hun blev gift 29.12.1909 med snedkermester Frederik Føste i Svendborg. Karin og Julie Føste bevarede den nære forbindelse med hinanden gennem mange år. Deres fortrolige forhold er beskrevet og deres korrespondance er gengivet i Troldspejlet nr. 29.

1. november 1908 flyttede Karin og Sophus til en mere moderne lejlighed ***Vesterbrogade 208, 4. sal*** (billedet) på Frederiksberg. Det er det sidste hus på Vesterbrogade inden Roskildevej og Frederiksberg bakke, det ligger på hjørnet af Pile Allé.

Ejendommen er opført 1906, så den var næsten ny da Michaëlis' flyttede dertil. Lejlighederne på 4. sal (tv og th) er i dag på henholdsvis 3 værelser (128 m^2) og 7 værelser (187 m^2). De kan dog være ombygget fra den fordeling på 5+5 værelser, som forekommer på 3. sal.

Fra 4. sal, øverste etage under kvisten, må der være flot udsigt over både Søndermarken og de små haver på Pile Allé.
Udsigt – og stilhed – må være noget Sophus og Karin har lagt vægt på.

Da Karin og Sophus gik fra hinanden flyttede de i 1912 til hver sin lejlighed. Karin kom igen til at bo højt til vejrs, denne gang i det nærliggende ***Vesterbrogade 198, 4. sal*** (billedet), og Sophus til en 3. sal i en etageejendom i Hellerup. Karin beholdt telefonen.

Næste station på Karins bane er Thurø.
Om huskøbet her håber vi at kunne berette i en kommende dokumentar.

Paa Rejse

(Brev fra Fru Karin Michaëlis)

27. December 1903

Konstantinopel

I denne Tid holdes der Bøn i Moskeerne hele Dagen, og det kniber svært for den Fremmede at tilsnige sig Adgang.
Men ”Harem”erne er aabne for Enhver. Haremerne! Ikke de hermetiske Boliger, hvor Tyrkefar gemmer sine smaa bukseklædte Koner, men Forgaarden om Templerne. Hvem kunne ogsaa vide, de hed ”Harem”?
De ligger rundt om Moskeerne, og kunne for saa vidt godt føre Tanken hen paa Kvindeharem’er, som de er skærmede med seks Alens Mure.
Straks man kommer inden for Porten, tror man sig paa en larmende Markedsplads, hvor kun tre Ting fattes: Karneval, Gøglermusik og fulde Folk.
Fra de mange Teltboder handles med Frugt, Fodtøj, Turbanklæde, Tæpper, Rosenvande, søde Marmelader og klistrede Mandelbrød. Luften dirrer af urolige Dueskarer. Her og der staar en hvid Ko tøjret. I Kiosker forhandles det sirlige Porcelæn fra Indien og Kina. Krøblinge ligger i Krogene. Musselmænd af alle Nationer, mange klædt i regnbuefarvede Silkekaftaner, vrimler om, snakkende og gestikulerende som paa en Børs.
Man forbavses over de mange turbanklædte Kæmpenegre, der har Udtryk som Slavefogeder.
Alle gaar med Rosenkranse i Hænderne, og de lader Perlerne rulle med en Hastighed, som ville gøre en Sekundviser til Skamme.
I dette Harem – er ikke en Kvinde at se, det er ikke saa Sæd her. En Tyrk ville nedværdige sig blodigt, om han lod sig se med sine Koner.
Omkring smukke firkantede Cisterner, der minder om mægtige Sarkofager, og langs Harem’ets Mure sidder Side om Side Hundreder af Musselmænd hver foran sin Marmorkumme og foretager den hellige Fodvask.
Og det er ikke paa Skrømt, de skrubber løs, som ville de med det samme skrubbe al Skyld ud af Legemet.
Ganske rørende er det at se de gamle Derwisher sidde med deres saarede Fødder i det kolde Bjergvand. De er kommet vandrende langvejs fra for at bivaane Fastefesterne, Støvet ligger om deres Skuldre, deres Haar er uredt, Pjalt slaar til Pjalt.
Men det er kun Fodvasken, det kommer an paa! -
Inde i Moskeen, midt under den høje Kuppel, ligger Unge og Gamle med korslagte Ben og bøjede Hoveder omkring Præsten, som fortolker Koranens vanskelige Steder.
Den øvrige Menighed slaar Panden i Gulvet hver for sig. Særlig Tegn paa Fest er det ikke.
Først ”om Natten” holdes ”den store Bøn”.
Da funkler de tynde Minareter med utallige smaa klare Blus, der flokkes om dem, endnu inden Stjernerne gaar frem af Himlen.
Da luer Profetens Navnetræk i dejlig Ildskrift paa selve Firmamentet.
Da høres fra alle Moskeer en sælsom Støj som af vejsprængende Vande og en Klagen som af Dyr, der pines tildøde.
- - -En Aftenstund stod vi foran ”Aga-Sophia”, den Moske, som i Aarhundreder var de Kristnes helligste Kirke – indtil den Time, da Sultan Mahmud indtog Byzants og til Hest sprængte op foran Højaltret med Raabet: ”Der er kun en Gud og Mahomed er hans Profet!” Hvorpaa den fromme Mand til sin Guds Velbehag lod de Tusinder Kvinder og Børn, som havde søgt Ly i Kirken, nedsable! -
Hesten fik et Marmormonument paa den hellige Kirkegaard i Skutari!

Vor Fører ledte os ad Bagveje ned i noget, der lignede Bunden af en udtørret Voldgrav. Den mundede ud i en uhyre lang Porthvælvning, der ved et flere Tommers tykt Lædertæppe var skilt fra selve Moskeen.
Føreren drog sine Sko af, listede hen til Porten og hviskede sagte: ”Effendi”. Ingen svarede. Igen hviskede han: ”Effendi”. Først tredje Gang gled en Flig af Tæppet tilside, og fem ranke, forfærdende høje Oldinge kom ud hver med sin Hornlygte i Haanden. Efter dem nogle bevæbnede Soldater, der omringede os. Med en stor Bakjshis (Drikkeskilling) til Kirken, en til dens Vogtere og en til Soldaterne fik vi Adgang til øverste Galleri. Om at komme ind paa Gulvet var der slet ikke Tale.
To af Mændene og et Par Soldater lyste os op gennem brede øde Vindegange bestaaende af mægtige Kvaderblokke, vi gik i, som var det Spiret af et Kirketaarn, vi skulle bestige.
Endelig naaede vi op til de enorme Hvælvinger, der ligger i Kreds om selve Templets Hovedrum. Paa en raa Fjællekant kom vi til Sæde, og vi saa . . .
Dybt dybt nede under os var et mørkeblaat Vand. Paa Vandet flød syv store Aakandeblade med gyldne buede Rande. Paa Vandet steg og sank en melodisk Hulken. Saa blev alt stille – stille, saa man hørte Stilhedens Susen. Derefter var det som om en brølende Orkan jog hen over Havet.
- Men de lysende Blade flød roligt paa samme Plet som før.
Længe, længe varede det, inden jeg sansede, at det blaa Vand var et Hav af Mennesker, som krummede sig i Støvet, og de gyldne Blade dybt, dybt nede, kun brede Ringe med Olielamper. Der brændte ikke Tusinder af Blus men Millioner.
Hver Lampe var et lille skinnende Glasæg af Form som en Draabe, hvor Vægen brændte i gul Olie. Rundt om alle Gallerier var Lamperne tændt – de sad tæt som Stingene i en Søm.
Saa højt var Rummet, at jeg ikke, hvor meget jeg stirrede, kunne opdage de Jernkæder, som bar de syv Lysringe nede over Moskeens Midte.
Gulvet var lagt med Bedetæpper - - med de skønne Tempeltæpper, som er Islams Dyrkere egen. Paa hver Tæppekvadrat, med Skoene foran paa en smal Liste, knælede en Musselmand.
Om ”Mihraben” det svarer til vort Højalter, syntes der at være Trængsel.
Nu messede Præsten deroppe fra. Hans Stemme havde Farve som Fløjl og Fløjter. Dens snøvlende Vellyd rislede sødt kildrende gennem det aandebølgende Rum.
Det var en Stemme som maatte kunne synge Mennesker i bevidstløs Dvale. Den havde Hypnotismens forfærdelige Magt.
Da han tav, faldt det knælende Kor ind med gurglende Veraab, der døde hen i sagte Stønnen.
Saa læste Præsten noget op i en Hast, som ville han helt løbe fra sine Ord, og han sluttede med noget, der klang som en Forbandelse.
Hele Menigheden rejste sig – med Støj som naar Millioner af Fugle flyver til Vejrs – og et Sekund senere slog de Panden mod Bedetæppet, saa det duvede helt oppe under de guldskinnende Hvælvinger.
Dette gentog sig, hvorpaa de igen sank sammen og mumlede fortvivlet ned i Jorden.
- - Jeg faldt hen i en Taage af Lys og Lyd. Jeg drømte, at det var Dommedag. At jeg saa de Døde gaa frem af Jorden . . .
En af de gamle Mænd rørte ved min Skulder. Nu havde vi ”Vantro” set nok.
Og mens det vedblev at klage og mumle gennem de Kvaderstenmure, førtes vi, eskorteret af Soldater, ad Vindelgange ud i det Fri.

Karin Michaëlis

SMULER

Dette billede viser et maleri af den første tyske kvindelige *dada*-kunstner *Hannah Höch* (1889-1976) med titlen
ROMA 1925.

Hun havde arbejdet med collager og anvendte i dette maleri en lignende teknik.

I informationsteksten fra en udstilling 2016 i Mannheim af hendes arbejder står der:
Ved første øjekast ser det ud som en harmonisk komposition af figurer, silhuetter og bygninger. Men det viser sig at være en bidsk politisk kommentar:
Midt i billedet viser stumfilmsstjernen Asta Nielsen den gnavne diktator ud af den evige stad.

(Senest da ser man, at figuren ved siden af Asta forestiller Mussolini, som i januar 1925 havde tilrevet sig diktatorisk magt).
(kilde: *Revolutionärin der Kunst*, af Wibke Weishaupt, https:/kunstundfilm.de/2016/06).

- - - - - - -

Lidt mere om Karin Michaëlis og Asta Nielsen
I *Troldspejlet* nr. 41 citeredes (s. 4) fra et brev fra *Karin Michaëlis til Asta Nielsen* i Berlin, sendt d. 11. marts 1920 fra ægteparret Schwarzwalds adresse i Wien, Josefstädterstrasse 68.
Ud over at tale "Geschäft" kom Karin Michaëlis også ind på sit eget og Asta Nielsens forhold til deres tidligere ægtemænd, *Sophus Michaëlis* og *Peter Urban Gad*, i et for hende typisk forsonligt skær (ændret til moderne retskrivning).

Var det ikke et pudsigt tilfælde, med samme post fik jeg brev fra Esplanaden fra Dem og fra Excelsior fra Peter Urban. Hvor det er dumt, at mennesker ikke kan arbejde sammen, fordi de engang har været gift med hinanden. Vore selskabelige love trænger til en grundig revision.
Han finder dog i hele verden ingen Asta-Diva, og De ingen regissør som ham. Jeg selv er med Sophus Michaëlis i samme situation. Vi er de bedste venner af verden, men omgås, sådan utvunget for alles øjne, nej, det går ikke an.* (Det kgl. Bibliotek)

* Det tyske ord *Regisseur* betyder instruktør.